

Μάθημα: Αρχαία Ελληνική Γλώσσα

Β΄ Γυμνασίου

Τίτλος:

Πειραματισμοί με τη σύνθεση των λέξεων

ΑΛΕΞΙΟΥ ΔΕΣΠΟΙΝΑ

ΚΕΝΤΡΟ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ, ΕΡΕΥΝΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ

Θεσσαλονίκη 2015

ΤΑΥΤΟΤΗΤΑ ΕΡΓΟΥ

ΦΟΡΕΑΣ ΥΛΟΠΟΙΗΣΗΣ: ΚΕΝΤΡΟ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ

<http://www.greeklanguage.gr>

Καραμαούνα 1 – Πλατεία Σκρα

Τ.Κ. 55 132

Καλαμαριά, Θεσσαλονίκη

Τηλ. 2313331501

e-mail: centre@komvos.edu.gr

ΚΕΝΤΡΟ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ

Υπουργείο Παιδείας, Έρευνας και Θρησκευμάτων

Β' Γυμνασίου

«Πειραματισμοί με τη σύνθεση των λέξεων»

1. ΤΑΥΤΟΤΗΤΑ

Τίτλος

Πειραματισμοί με τη σύνθεση των λέξεων

Δημιουργός

Δέσποινα Αλεξίου

Τάξη

Β' Γυμνασίου

Διδακτικό αντικείμενο

Αρχαία Ελληνική Γλώσσα

Διδακτική Ενότητα

[9^η: Η Καλλιπάτειρα](#)

Χρονική διάρκεια

2 ώρες (στο εργαστήριο της Πληροφορικής)

Χώρος

Εντός σχολείου: εργαστήριο Πληροφορικής

Τεχνολογικά εργαλεία

Ψηφιακό Αρχείο Γεωργακά ([ΨΑΓ](#)), [Λεξικό της Κοινής Νεοελληνικής της Πύλης για την Ελληνική Γλώσσα](#)

Προϋποθέσεις υλοποίησης για εκπαιδευτικό και μαθητές/τριες :

1. Ο εκπαιδευτικός να είναι εξοικειωμένος με:
 - τις νέες τεχνολογίες και τη χρήση του εργαστηρίου Πληροφορικής·
 - το [ΨΑΓ](#) και την [Πύλη για την Ελληνική Γλώσσα](#)·
 - την εφαρμογή της ομαδοσυνεργατικής μεθόδου.
2. Οι μαθητές/τριες να:

- έχουν εμπλακεί σε συνεργατικές δραστηριότητες και να έχουν αποκτήσει μια σχετική εμπειρία συλλογικής δουλειάς·
- διαθέτουν τις βασικές δεξιότητες σχετικά με τη χρήση του ηλεκτρονικού υπολογιστή (π.χ. πλοήγηση στο διαδίκτυο)·
- να έχουν παλιότερη εμπειρία αναζήτησης στο [Λεξικό της Κοινής Νεοελληνικής της Πύλης για την Ελληνική Γλώσσα](#), ώστε να εξοικονομηθεί πολύτιμος χρόνος.

3. Επίσης:

- να υπάρχει δυνατότητα σύνδεσης στο διαδίκτυο στο εργαστήριο της Πληροφορικής·
- να είναι ελεύθερο το εργαστήριο της Πληροφορικής για δύο συνεχόμενες ώρες, κατόπιν τροποποίησης του ωρολόγιου προγράμματος·
- να υπάρχει δυνατότητα συνεργασίας με τον καθηγητή της Πληροφορικής σε περίπτωση που προκύψουν προβλήματα τεχνικής φύσεως.

2. ΣΥΝΤΟΜΗ ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ (ΠΕΡΙΛΗΨΗ)

Οι μαθητές θα κληθούν να εντοπίσουν μέσω του [ΨΑΓ](#) και της [Πύλης για την Ελληνική Γλώσσα](#) τη σημασία επιλεγμένων από τον εκπαιδευτικό σύνθετων λέξεων που εμπεριέχονται στον Λεξιλογικό Πίνακα της [9^{ης} Ενότητας](#) του σχολικού βιβλίου και παρουσιάζουν δυσκολίες στην κατανόησή τους. Θα διερευνήσουν τον τρόπο σύνθεσής τους και, αφού τις αντικαταστήσουν με συνώνυμες λέξεις, θα παρουσιάσουν τα αποτελέσματα της έρευνάς τους στους συμμαθητές τους, οι οποίοι με τη σειρά τους θα σχηματίσουν προτάσεις χρησιμοποιώντας τις σύνθετες λέξεις που ανέλυσε η διπλανή ομάδα, ώστε να επικυρώσουν αλληλοδιδακτικά και μέσω της πράξης τα αποτελέσματα της έρευνας.

3. ΣΤΟΧΟΙ - ΣΚΕΠΤΙΚΟ

Βασικός στόχος της διδακτικής παρέμβασης είναι να προτείνει έναν πιο επαγωγικό τρόπο προσέγγισης των άγνωστων λέξεων που συναντούν οι μαθητές στην αρχαία ελληνική γλώσσα, υπολογίζοντας κυρίως στη διερευνητική περιέργειά τους.

Αυτό μπορεί να επιτευχθεί με την αξιοποίηση των ΤΠΕ και πιο συγκεκριμένα, στην προκειμένη περίπτωση, μέσω των περιβαλλόντων του [ΨΑΓ](#) και του [Λεξικού της Κοινής Νεοελληνικής της Πύλης για την Ελληνική Γλώσσα](#).

Άλλωστε, ο [Οδηγός για τον Εκπαιδευτικό στο Πρόγραμμα Σπουδών της Αρχαίας Ελληνικής Γλώσσας και Γραμματείας στην υποχρεωτική εκπαίδευση](#), σ. 16-17, προτείνει οι διδάσκοντες να αξιοποιήσουν τη στρατηγική του μορφολογικού τεμαχισμού, δηλ. της ανάλυσης των παράγωγων και σύνθετων λέξεων στα συστατικά τους, προκειμένου να εισαγάγουν τους μαθητές στην ετυμολογική ανάλυση των λέξεων, ώστε να καταστούν μακροπρόθεσμα αυτόνομοι στην αποκωδικοποίηση του γραπτού λόγου. Για το εγχείρημα αυτό κρίνεται απαραίτητη η αξιοποίηση και των ηλεκτρονικών μέσων (λεξικά, γλωσσικά αρχεία), όπου τα παιδιά θα μπορούν να ανατρέξουν για να ελέγξουν την ορθότητα και την ερμηνεία των λέξεων. Προτείνεται επίσης να προτιμώνται οι λέξεις-κλειδιά των κειμένων αναφοράς, οι πιο συχνές ή και πιο δύσκολες λέξεις κτλ.

Με βάση τα παραπάνω, οι στόχοι που επιχειρούνται είναι οι εξής:

A. Γνώσεις για τον κόσμο και στάσεις, αξίες, πεποιθήσεις

Οι μαθητές/τριες επιδιώκεται:

1. να παρατηρούν, να ερευνούν, να αξιολογούν, να κρίνουν, να αναλύουν, να συνθέτουν, να ανακαλύπτουν·
2. να είναι σε θέση να εργάζονται ισότιμα μέσω της ομαδοσυνεργατικής μεθόδου, ανταλλάσσοντας πληροφορίες προκειμένου να ανταποκριθούν στις απαιτήσεις των γνωστικών τους αναγκών και να αλληλοσυμπληρώνουν τις ελλείψεις τους.

B. Γνώσεις για τη γλώσσα

Οι μαθητές/τριες επιδιώκεται:

1. να αποκτήσουν βασικές γνώσεις των μορφολογικών συμβάσεων της αρχαίας ελληνικής·
2. να εξοικειωθούν βαθμιαία με τον αρχαίο λόγο μέσα από τη λεξιλογική προσέγγισή του·
3. να κάνουν χρήση των σύνθετων λέξεων που διερευνούν μέσα στον λόγο, σε προτάσεις που θα παραγάγουν οι ίδιοι/ες.

Γ. Γραμματισμοί

Οι μαθητές/τριες επιδιώκεται:

1. να κατανοήσουν ότι στον σύγχρονο κόσμο κυρίαρχος τρόπος μάθησης είναι ο διερευνητικός, ώστε να είναι σε θέση να λειτουργούν ως ερευνητές και ερευνήτριες και να αποκτούν πρόσβαση σε πρακτικές γραμματισμού εκτός σχολείου·
2. να εξασκούνται στη χρήση στρατηγικών μάθησης που θα τους επιτρέπουν να ελέγχουν και να επεξεργάζονται τις εισερχόμενες πληροφορίες, π.χ. εξαγωγή συμπεράσματος από τα συμφραζόμενα·
3. να κατακτήσουν τις αναγκαίες στρατηγικές για την κατανόηση και παραγωγή κειμένων, όπως η κατανόηση της ετυμολογίας των άγνωστων λέξεων μέσα από τη διερεύνηση σε κειμενικά συμφραζόμενα.

4. ΛΕΠΤΟΜΕΡΗΣ ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΤΗΣ ΠΡΟΤΑΣΗΣ

Στον Λεξιλογικό Πίνακα της [9^{ης} Ενότητας](#) παρουσιάζονται απλές ή σύνθετες λέξεις που προέρχονται από το ρήμα *φέρω*. Στις στήλες με τα σύνθετα ονόματα (ιδίως σε αυτές της αρχαίας/νέας και της νέας ελληνικής) αρκετές από αυτές παρουσιάζουν προβλήματα κατανόησης από τους μαθητές, που μπορούν να λυθούν μέσω της διερεύνησης στα ηλεκτρονικά περιβάλλοντα του [ΨΑΓ](#) και του [Λεξικού της Κοινής Νεοελληνικής της Πύλης για την Ελληνική Γλώσσα](#). Αυτό το εγχείρημα αποτελεί την αφετηρία της παρούσας διδακτικής πρότασης, η οποία διαρκεί 2 ώρες (κατά προτίμηση συνεχόμενες) και υλοποιείται στο εργαστήριο της Πληροφορικής.

1η φάση (1 ώρα στο εργαστήριο Πληροφορικής)

Οι μαθητές μελετούν τον Λεξιλογικό Πίνακα της [9ης Ενότητας](#), που περιέχει λέξεις παράγωγες ή σύνθετες του ρήματος «φέρω», και σημειώνουν εκείνες που δεν κατανοούν.

Ο εκπαιδευτικός, αφού τους χωρίσει σε ομάδες εργασίας ανάλογα με τον αριθμό των ηλεκτρονικών υπολογιστών του εργαστηρίου της Πληροφορικής, τους μοιράζει τα [φύλλα εργασίας](#) και τους εισάγει στο [ΨΑΓ](#), εξηγώντας τους τη λειτουργία του.

Επίσης, επισημαίνονται τα θέματα που σχηματίζει το ρήμα «φέρω» (φερ-, φορ-, φρ-, ενεκ-), από τα οποία μπορούν να προκύψουν τα συστατικά των σύνθετων λέξεων που θα εξεταστούν.

Ο Λεξιλογικός Πίνακας είναι ο ακόλουθος:

φέρω [= φέρνω, κουβαλώ]

θ. **φερ-**, **φορ-**, **φρ-**, **ενεκ-**

[στο κείμενο συναντήσατε τον τύπο: *Φερενίκη*]

		Αρχαία Ελληνική	Αρχαία / Νέα Ελληνική	Νέα Ελληνική
Ομόρριζα	απλά	- τό φέρτρον (πβ. φέρετρον) - φόριμος [= γόνιμος], - ή φερνή [= ηρώκα]	- φερτός [= (α.ε.) υποφερτός, (ν.ε.) ο μεταφερόμενος από ένα μέρος σε άλλο] - φορῶ - ή φορά [= (α.ε.) μεταφορά, (ν.ε.) κατεύθυνση πορείας] - τό φέρετρον (-ο) - ὁ φορεύς (-έας) - τό φορέϊον (-ο) - ὁ φόρος - τό φόρημα [και φόρεμα = (α.ε.) 1. αυτό που κουβαλά κάποιος, 2. (α.ε./ν.ε.) ρούχο] - ὁ φόρτος - τό φορτίον (-ο) - φορτικός [= (α.ε.) κατάλληλος για μεταφορά, (ν.ε.) επίμονος, ενοχλητικός]	
	σύνθετα	- ὁ φερέοικος [= (ουσ.) το σαλιγκάρι· (επίθ.) αυτός που μεταφέρει το σπίτι του, π.χ. οι νομαδικοί λαοί] - κανηφόρος [= αυτός που κουβαλάει καλάθι] - φοροτελής [= αυτός που υπόκειται σε φορολογία] - ὁ δίφορος [< δίφορος = πολεμικό ἄρμα, κάθισμα χωρίς πλάτη] - ζυφοφόρος / ζωφόρος	φερέγγυος φορολογῶ ἐπιφέρω περιφέρω ἀναφέρω - ἀνωφερής [= ανηφορικός], - καταφερής / κατωφερής, πολύφερνος - ὁ ἄμφορεύς (-έας) - ή διαφορά - ή ἐκφορά - ὁ ἀγγελιαφόρος - ή λεωφόρος δορυφόρος καρποφόρος - θεοφόρος ψηφοφόρος παράφορος μισθοφορικός (< θ. σαρ. ἐνεκ-) διηνεκής [= αδιάκοπος]	φερέφωνο φέρελπις φοροδιαφυγή φοροτεχνικός φοροφυγός διαφορετικός ασθενοφόρο βαθμοφόρος ελπιδοφόρος λαχειοφόρος ανυπόφορος οπλοφορία

Θα ακολουθηθούν τα παρακάτω βήματα:

α. διδακτικό συμβάν

Οι μαθητές καλούνται να περιηγηθούν στο περιβάλλον του [ΨΑΓ](#) σε επιλεγμένα από τον εκπαιδευτικό¹ δελτία κάποιων από τα σύνθετα λήμματα του Λεξιλογικού Πίνακα και να αναζητήσουν μέσα από τα συμφραζόμενα τη σημασία τους.

Κατόπιν, επαληθεύουν τα αποτελέσματα της έρευνάς τους στο ηλεκτρονικό [Λεξικό της Κοινής Νεοελληνικής της Πύλης για την Ελληνική Γλώσσα](#).

Η επιλογή των δελτίων από τον εκπαιδευτικό κρίνεται απαραίτητη, καθώς το αρχείο περιλαμβάνει και δελτία που μπορεί να δυσκολέψουν –εξαιτίας της διατύπωσής τους– τους μαθητές στην παρούσα βαθμίδα.

β. διδακτικό συμβάν

Κάθε ομάδα επιλέγει από τα δελτία που της δόθηκαν δύο ονοματικά σύνολα (ΟΣ) που σχηματίζονται με τα συγκεκριμένα λήμματα που έχει αναλάβει να διερευνήσει και αντικαθιστά τη σύνθετη λέξη με μια συνώνυμη.

2η φάση (1 ώρα στο εργαστήριο Πληροφορικής)

Η κάθε ομάδα παρουσιάζει στις υπόλοιπες τα αποτελέσματα της έρευνάς της και δέχεται τις διευκρινιστικές ερωτήσεις που μπορεί να προκύψουν. Στη φάση αυτή, ο ρόλος του εκπαιδευτικού μπορεί να περιοριστεί σε συντονιστή της συζήτησης.

Κατόπιν, η κάθε ομάδα καλείται να σχηματίσει δύο προτάσεις στις οποίες θα περιλαμβάνει τα λήμματα που διερευνήθηκαν από άλλη ομάδα², ώστε τα αποτελέσματα

¹ Στην παρούσα διδακτική πρόταση ο εκπαιδευτικός επιλέγει δελτία από τα λήμματα που προτείνει για μελέτη και καταγράφει τον αύξοντα αριθμό τους στο φύλλο εργασίας κάθε ομάδας. Άλλες δυνατότητες του ΨΑΓ που μπορούν να αξιοποιηθούν όταν οι μαθητές καλούνται να μελετήσουν επιλεγμένα δελτία είναι το καλάθι και οι συλλογές. Για περισσότερες πληροφορίες σχετικά με αυτά τα εργαλεία και τις δυνατότητές τους, βλ. [Οδηγίες χρήσης του Ψηφιακού Αρχείου Γεωργακά](#).

² Η επιλογή της άλλης ομάδας εναπόκειται στον εκπαιδευτικό, γιατί είναι θέμα εκπαιδευτικής πρακτικής που εξαρτάται από ποικίλους παράγοντες όπως ο χωροταξικός και ο αριθμός των ομάδων.

της έρευνας να αξιοποιηθούν στην παραγωγή λόγου. Με τον τρόπο αυτό δίνεται επιπλέον η ευκαιρία να εφαρμοστεί μια μορφή αλληλοδιδασκτικής μεθόδου ανάμεσα στους μαθητές, που περιορίζει σε αυτήν τη φάση την παρέμβαση του διδάσκοντα, αφού οι μαθητές θα γίνουν οι ίδιοι κριτές των συμπερασμάτων στα οποία κατέληξαν μέσω της προσωπικής τους έρευνας και όχι μέσω της έτοιμης γνώσης.

5. ΦΥΛΛΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ (ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΟ)

Α΄ ΟΜΑΔΑ

Μπείτε στο Ψηφιακό Αρχείο Γεωργακά ακολουθώντας τη διαδρομή:

[Ψηφίδες για την Ελληνική Γλώσσα](#) → Αρχείο Δ. Ι. Γεωργακά → Αρχείο Γεωργακά → Ψηφιακό

Αρχείο Γεωργακά

και εργαστείτε στις παρακάτω δραστηριότητες:

1α. Πληκτρολογήστε στο πεδίο αναζήτησης με την ένδειξη «Λήμμα» τη λέξη «εκφορά».

β. Από ποια συνθετικά αποτελείται;

γ. Η λέξη που προέρχεται από το «φέρω» είναι α΄ ή β΄ συνθετικό;

δ. Τι μέρος του λόγου είναι το άλλο συνθετικό;

2. Περιηγηθείτε στα δελτία του λήμματος «εκφορά» με αριθμό 1, 2, 4, 8, 17, 19, 32, 34³, χρησιμοποιώντας την ένδειξη «μετάβαση στο δελτίο» κάτω δεξιά. Ποια είναι η σημασία ή οι σημασίες του λήμματος «εκφορά» που διαπιστώνετε μέσα από τα συμφραζόμενα;

3. Μπείτε στο [Λεξικό της Κοινής Νεοελληνικής της Πύλης για την Ελληνική Γλώσσα](#) και επαληθεύστε τα συμπεράσματά σας.

³ Οι αριθμοί είναι ενδεικτικοί, πιθανόν να έχουν αλλάξει στην τελική μορφή του ΨΑΓ.

4. Επιλέξτε από τα δελτία στα οποία περιηγηθήκατε 2 ονοματικά σύνολα (ΟΣ) και αλλάξτε τη λέξη «εκφορά» με μια συνώνυμη.

α. _____

β. _____

5. Παρουσιάστε στους συμμαθητές σας τα αποτελέσματα της έρευνάς σας και απαντήστε στις διευκρινιστικές ερωτήσεις που μπορεί να προκύψουν.

6. Αφού ακούσετε προσεκτικά την παρουσίαση της ομάδας Β' για το λήμμα «φέρελπισ»⁴ να σχηματίσετε 2 προτάσεις με τη ίδια λέξη.

α. _____

β. _____

⁴ Το φύλλο εργασίας προϋποθέτει ότι η άλλη ομάδα έχει επιλεγεί πριν από τη σύνταξη του φύλλου εργασίας, γι' αυτό η λέξη που διερευνά καταγράφεται στο παρόν φύλλο εργασίας.

6. ΚΡΙΤΙΚΗ

Η διάρκεια υλοποίησης της διδακτικής πρότασης εξαρτάται από την πρόσβαση των μαθητών στα μέσα υλοποίησης αλλά και την εξοικείωση τόσο των ίδιων όσο και του εκπαιδευτικού με τα ηλεκτρονικά εργαλεία που θα χρησιμοποιηθούν. Ένα πρόσθετο στοιχείο που είναι καθοριστικό είναι ο ασφυκτικός χαρακτήρας του αναλυτικού προγράμματος, οπότε ο εκπαιδευτικός μπορεί απλά να κάνει επιλογή μιας ή δύο δραστηριοτήτων, προκειμένου να εμπλουτίσει τη διδασκαλία του. Η παντελώς ελεύθερη διερεύνηση στο [ΨΑΓ](#) από τους μαθητές δεν συνιστάται, διότι λόγω του μεγάλου πλήθους των λημμάτων και των δελτίων που περιλαμβάνει το αρχείο μπορεί να οδηγήσει σε σύγχυση τους μαθητές αντί να λειτουργήσει εποικοδομητικά στην έρευνά τους.

7. ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Κουτσογιάννης Δ. & Μ. Αλεξίου. 2013. *Μελέτη για τον σχεδιασμό, την ανάπτυξη και την εφαρμογή σεναρίων και εκπαιδευτικών δραστηριοτήτων για τη διδασκαλία της νεοελληνικής γλώσσας στη Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση*. Θεσσαλονίκη: Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας:

[http://www.greeklanguage.gr/sites/default/files/digital_school/anaptuxe_senarion -
_glossa_deutero bathmia_ekpaideuse..pdf](http://www.greeklanguage.gr/sites/default/files/digital_school/anaptuxe_senarion_-_glossa_deutero bathmia_ekpaideuse..pdf)

[Πρόγραμμα Σπουδών για τη διδασκαλία της Αρχαίας Ελληνικής Γλώσσας και Γραμματείας στην υποχρεωτική εκπαίδευση \(Δημοτικό & Γυμνάσιο\), Οδηγός για τον Εκπαιδευτικό, Αθήνα 2011](#)

[Αρχαία Ελληνική Γλώσσα, Β' Γυμνασίου, βιβλίο μαθητή, Υ.Π.Ε.Θ. και ΙΤΥΕ Διόφαντος, Αθήνα 2015](#)